Stilul baroc.
Idei introductive

Maria Sârbu

Barocul a apărut în Italia spre sfârșitul secolului al XVI-lea (Lattuada, 2004, pp. 166–170) și s-a dezvoltat pe deplin aproximativ între anii 1620 și 1670 (Montanari, 2013), ulterior devenind un fenomen dominant la nivel european. Datorită caracterului său versatil și universal, ajunge să se răsfrângă asupra unor aspecte majore ale vieții comunităților, precum organizarea urbanistică și, în același timp, să se reflecte în preferințele estetice și obiceiurile private.

Apariția barocului este direct legată de programul apologetic al Contrareformei Bisericii Catolice. Ca răspuns la Reforma religioasă inițiată în 1517 de Martin Luther, Biserica Catolică a reacționat printr-o serie de măsuri menite să întărească credința și să își reconsolideze autoritatea subminată. Conciliul de la Trento, desfășurat între 1545–1563, a impus, printre altele, ca arta să fie subordonată mesajului religios, cu teme biblice specifice – convingătoare și inspirând devoțiune – și un stil capabil să impresioneze și să stârnească emoții puternice (Levy, 2004, pp. 110–183). Arhitectura barocă a devenit astfel un instrument vizual al Contrareformei, ce urmărea să transmită forța și patosul credinței catolice. Dincolo de funcția lor primară, edificiile baroce de cult au fost concepute ca manifestări spectaculoase ale triumfului și vitalității catolicismului, frumusețea și fastul bisericilor reflectând gloria divină. Un rol determinant în răspândirea barocului în întreaga lume l-a avut Ordinul Iezuit, înființat de Ignațiu de Loyola. Evone Levy dezbate, în cartea sa *Propaganda and the Jesuit Baroque*, însuși termenul de „stil iezuit", apărut la mijlocul secolului al XIX-lea, dar contestat ulterior de exegeza contemporană (Levy, 2004, p. 15).

Arhitectura barocă, așa cum o putem admira în forma ei originală în Italia, se distinge prin dimensiuni monumentale, planimetrii dinamice – uneori foarte atipice –, fațade cu elemente curbe, fluide și tensiuni între volume, ancadramente de uși și ferestre bogat ornamentate, variate tipuri de frontoane, efecte perspectivice spectaculoase și o decorațiune abundentă ce include stucaturi, marmură policromă, coloane impunătoare – ca simbol al susținerii și stabilității – și sculpturi adosate. Alternanța golurilor și a plinurilor, care generează jocul de lumină și umbră, a fost folosită în perioada barocă pentru a crea o senzație vizuală intensă, la fel cum în pictură efectul de clar-obscur inducea dramatismul și tensiunea scenei redate.

Pe lângă dimensiunea religioasă, barocul a fost impulsionat și de monarhiile absolutiste europene, care au văzut în el un mijloc de afirmare a puterii și a prestigiului. În secolul al XVIII-lea, stilul s-a răspândit în întreaga Europă, ajungând și în regiuni aflate la periferia politică a continentului. Noile tehnici, noile principii formale și vocabularul morfologic detaliat s-au răspândit prin intermediul cunoștințelor artiștilor și meșterilor constructori care călătoreau la solicitarea noilor comanditari. De asemenea, călugării iezuiți aduceau cu ei noul tip de arhitectură în regiunile unde ridicau biserici pentru a consolida prezența catolicismului.

În Timișoara, barocul a pătruns după ocuparea orașului de către Imperiul Habsburgic, în 1716. Mihai Opriș indica toamna anului 1716 ca fiind momentul în care existau deja la Timișoara primele lucrări de construcții executate de austrieci (Opriș, 2007, p. 61). Urmează apoi, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, punerea temeliilor sau chiar finalizarea unor edificii importante, civile, ecleziastice și militare care exemplifică foarte bine manifestările plasticii baroce la Timișoara[1].

Faptul că aceste influențe au ajuns cu un decalaj de peste un secol face ca expresia barocului de aici să nu mai fie atât de strâns legată de Contrareformă, ci mai degrabă de politica oficială imperială, de ideologia iluministă (Vlăsceanu, 2005, p. 14) și, în mod pragmatic, de necesitățile de apărare și modernizare a noilor teritorii (Vârtaciu-Medeleț, 2015, p. 37). Astfel, avem de-a face cu transformări urbanistice radicale, dar cu un stil local mai moderat ca expresie formală, ce corespunde termenului de „baroc provincial" (Vârtaciu-Medeleț, 2015, p. 32). Venite pe filiera „barocului aulic" – acesta, la rândul său, fiind o interpretare și o adaptare a modelului inițial italian –, principiile arhitecturii baroce au fost aplicate la Timișoara atât în reorganizarea urbanistică a orașului și construirea unui solid sistem de apărare – Cetatea Bastionară –, cât și în arhitectura religioasă și civilă.

Primele construcții baroce din Timișoara, inițiate în decursul deceniului al III-lea al secolului XVIII, au fost de factură militară. În 1729, era deja finalizată impunătoarea Cazarmă Transilvania, lungă de aproape 500 de metri, una dintre cele mai mari astfel de construcții din Europa. O altă prioritate a fost asanarea mlaștinilor și sistematizarea urbanistică ordonată și coerentă, acțiuni coordonate inițial de contele Florimund Mercy, primul guvernator al Banatului. În interiorul cetății, organizarea urbanistică s-a bazat pe trei piețe și un sistem de trame stradale rectangulare. În acest perimetru, construcțiile civile mai impunătoare și mai bogat decorate – în special portalurile intrărilor principale – au fost legate în mod evident de necesitățile administrative (primăria, reședințele oficialilor, edificiile cu funcții publice). Casele de rând aveau unul sau două niveluri, încăperi grupate în jurul unei curți interioare, cu acces din stradă printr-un gang cu arc în mâner de coș, cu fațade simple marcate de un rezalit central și ancadramente din piatră fațetată.

Dintre toate formele de manifestare ale arhitecturii, cea eclezială reflectă cel mai bine expresia stilului baroc la Timișoara. Avântul colonizator al curții de la Viena a însemnat inclusiv un efort susținut în convertirea populației la catolicism. Acest deziderat a fost pus în aplicare prin construirea de noi biserici, unele prezentând analogii evidente cu ale unor mari edificii de cult din imperiu. Pe lângă Ordinul Iezuit, au construit biserici și mănăstiri baroce în oraș călugării Mizericordieni, Franciscanii Bosniaci și Piariști (Vlăsceanu, 2022, p. 198). Comunitatea ortodoxă a contribuit și ea la definirea caracteristicilor barocului local prin bisericile de dimensiuni mai reduse și aspect mai modest, marcat de un provincialism mai accentuat (Vârtaciu-Medeleț, 2015, p. 115).

Printre cei care și-au adus aportul în mod esențial la dezvoltarea urbanistică și la implementarea noilor soluții arhitecturale baroce în Timișoara se numără: La Cas, Kybourg și Rossi – primii ingineri militari responsabili de proiectarea și construirea fortificațiilor; Kaspar Dissel – maestru constructor, devenit inginer ulterior, ce a contribuit la numeroase construcții în prima jumătate a secolului al XVIII-lea; Johann Lechner – responsabil, alături de Dissel, de primele faze de construcție ale Domului; Carl Alexander Steinlein – devenit șef al serviciilor de construcții după 1756, autor a peste 35 de planuri de clădiri; Johann Theodor Kostka – care preia poziția lui Steinlein în 1775 (Buzilă, 1992, pp. 5–7).

[1] Dintre primele construcții amintim, în ordine cronologică: Casa Generalatului (circa 1718–1724), astăzi cunoscută sub denumirea de Comenduirea Garnizoanei din Piața Libertății; Oficiul Minier (1729), corpul de pe colțul nord-vestic al actualului Palat Baroc; Cazarma Transilvania, demolată în anii '60 ai secolului XX (1727–1732); Bastionul Maria Theresia (circa 1732–1734); Biserica Sfântul Ioan Nepomuk (1733–1736), demolată la începutul secolului al XX-lea; Casa Camerală (1739), actualmente, latura vestică a Palatului Baroc.

Bibliografie

Buzilă, A.; Vârtaciu, R. (1992). *Barocul în Banat: Catalog de expoziție.* Muzeul Banatului.

Lattuada, R. (2004). *Alle radici dell'estetica barocca: Proposte di periodizzazione delle prime esperienze di unificazione delle arti (1570–1600)*. Estetica Barocca. S. Schütze.

Levy, E. (2004). *Propaganda and the Jesuit Baroque.* University of California Press.

Montanari, T. (2012). *Il Barocco*. Einaudi.

Opriș, M. (2007). *Timișoara: Monografie Urbanistică. Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei* (Vol. I). Brumar.

Vârtaciu-Medeleț, R. (2015). *Valori de artă în Banat*. Triade.

Vlăsceanu, M. (2022). *Forme și conținuturi baroce în arhitectura religioasă din Timișoara. Quaestionnes Romanicae, Memorie – Uitare, Lucrările colocviului internațional Comunicare și Cultură în România Europeană*. Editura Universității de Vest.

Vlăsceanu, M. (2005). *Sculptura Barocă în Banat*, Excelsior Art.

→ Bastionul Maria Theresia. Foto: Marius Vasile / Heritage of Timișoara: Baroque (2025)

Barocul militar în Timișoara

Dragoș Mihai Iovănescu

Context general

„Barocul” este un termen complex, care a reușit să „sară” din domeniul istoriei de artă și să își permită să definească nu doar un stil, ci un mod de a gândi, de a crede, de a crea, de a trăi, și, în mod crucial pentru articolul de față, a schimbat radical modul umanității de a purta războaie. Războiul acestei societăți era în egală măsură cruciadă și ramură a tehnicii moderne, aventură galantă și calamitate națională, în special pentru germanii ce încă păstrau memoria atrocităților din perioada 1618–1648.

Barocul a însemnat pentru război, pentru armate și, mai ales, pentru fortificații, o epocă de imense schimbări și evoluție, în care Europa a trecut de la mici armate feudale sau de mercenari, care luptau pentru formațiuni statale mici și descentralizate, la state centralizate absolutiste, ce reușeau să mobilizeze masive armate profesioniste, ce purtau războaie în moduri geopolitice, bazate pe rațiunea de stat, și care își afirmau și consolidau controlul asupra teritoriului prin cetăți bastionare monumentale.

Generalizarea armelor de foc a dus la dispariția castelului medieval și a fortificațiilor private iar costurile extraordinar de mari ale noilor fortificații bastionare apărute a dus la un monopol al statelor asupra apărării și la consolidarea puterii unor mari regate (Lepage, 2009, p. 62). Deși cetatea bastionară este o invenție a Renașterii, care a dat lumii planul de tip *trace italienne*, fortificația în stea, cu bastioane angulare, perioada barocă este cea care a dus-o la perfecțiune științifică prin munca matematicienilor Samuel Marolois, Adam Freitag, Wilhelm Dilich ș.a., care au creat tabele pentru simplificarea calculelor de unghiuri și proporții a fortificațiilor (De Lucca, 2012, p. 68). Aceste principii au fost aplicate și desăvârșite prin eforturile a doi ingineri militari francezi: Blaise François de Pagan și Sébastien Le Prestre de Vauban. Secolele XVII și XVIII au fost o perioadă de intense reforme administrative, atât la nivel general statal, cât și la nivelul armatei, fiind reformate sistemele de recrutare, de organizare, fiind îmbunătățită logistica, dezvoltându-se doctrine militare, tehnologii noi, sisteme standardizate de calibre și echipament, noi strategii, toate demonstrând apetența barocului pentru sistematizare și raționalism, în special în arta războiului, care devenea din ce în ce mai mult o știință.

Pătrunderea administrației habsburgice pe teritoriul actual al României s-a desfășurat mereu în urma unor conflicte militare, întâi în Transilvania, în 1699, și apoi în Banat și Oltenia, în 1718, fiind absolut grăitor faptul că cel mai vechi monument baroc secular de pe teritoriul României este citadela bastionară construită pe dealul Cetățuie în Cluj-Napoca, un precedent care va deveni model pentru rolul arhitecturii militare habsburgice atât funcțională, cât și simbolică, ca o manifestare zidită a puterii și autorității Casei de Habsburg în teritoriu (Vătășianu, 1970, p. 182).

↑
Fig. 1. Citadela bastionară a Clujului, cca. 1770 (Prima ridicare topografică iosefină).
Disponibil la: https://maps.arcanum.com

Fig. 2. Vedută extrasă din planul asediului Timișoarei, 1716
(*Plan de la ville et chateau de Temeswar*). Disponibil la: https://collections.library.yale.edu/catalog/16618399

Context local

Pentru Timișoara otomană, momentul de grație în care a dat piept cu barocul, precum și cu reprezentantul său cel mai ilustru în chestiuni militare, a sosit în octombrie 1716. La 1 septembrie, strângând vechiul oraș în lațul asediului, Eugeniu de Savoia a început săparea tranșeelor de apropiere dinspre nord, demonstrând excelentă cunoaștere a principiilor de asediu ale lui Vauban. Succesiv sunt deschise tranșee paralele conectoare, în care se instalează bateriile de tunuri grele de breșă, construindu-se și redute și baterii de mortiere pentru apărarea atacatorilor. În 1 octombrie, tranșeele în zig zag ating palisada, iar Palanca Mare este câștigată cu mari pierderi omenești (Griselini, 2020, p. 176). Cele peste 28.000 de proiectile lansate asupra orașului (Feneșan, 2012, p. 246) de peste 160 de tunuri grele (Hochedlinger, 2003, p. 127) s-au dovedit un argument irevocabil pentru pașalele timișorene, iar la 13 octombrie, Timișoara și-a putut relua destinul european, odată cu capitularea garnizoanei turcești. Victorios, prințul Eugeniu rememorează că, poate, câteva zile de ploaie în plus l-ar fi făcut să ridice asediul (de Savoia, 1811, pp. 165-166).

Schimbând exploziv foaia istoriei, Timișoara începe un nou capitol de oraș baroc, o perioadă creată de acest asediu, și încheiată de cel din 1849. Un oraș care s-a născut din război, a trăit pentru război și care a dispărut în război.

Moștenitoarea ruinelor vechiului oraș medieval – administrația militară a Banatului–, personificată de guvernatorul Claude Florimund de Mercy, nepotul eroului Războiului de Treizeci de Ani, Franz Freiherr von Mercy, a trecut la reconstrucția orașului, cu un urbanism de tip baroc și foarte multe rațiuni militare în spate. Fiind, practic, ultima redută a Europei înspre est, Timișoara a trebuit să fie o fortificație puternică, care să controleze noua graniță militară.

Retorica imperială a graniței fortificate a Creștinătății a dus la solicitări financiare către cler în 1720, care au fost acceptate în 1725 de Papa Benedict al XIII-lea, ducând la colectarea a cinci ani de contribuții în valoare de două milioane de florini (o sumă echivalentă în putere de cumpărare cu 200–500 milioane de euro în 2025) din ținuturile ereditare germane, Ungaria, Napoli, Sicilia și Milano (Born, 2023, p. 99).

Eugeniu de Savoia, crescut la curtea Regelui Soare[1], a visat la o graniță fortificată de o linie de fier, un *pre carré* ca cel construit de Vauban, care să apere imperiul de otomani pe linia Alba-Iulia–Timișoara–Petrovaradin–Belgrad–Osijek. În plus, veriga crucială a acestui lanț defensiv, Timișoara, trebuia să controleze și tendințele centrifuge ale nobilimii maghiare, în special a celei din Transilvania, „convinsă" recent și violent să renunțe la speranțele curuțe. (Born, 2023, pp. 92-93). Aportul lui Eugeniu de Savoia la arta fortificațiilor în imperiu include, de altfel, și presiunile sale pentru înființarea școlilor pentru ingineri civili și militari, în 1717, în Viena și apoi în Bruxelles și Praga (Born, 2023, p. 93).

Planurile orașului de la începutul secolului al XVIII-lea arată cum pe nou trasatul plan rațional, în tablă de șah, a străzilor orașului, primele clădiri construite sunt Generalatul vechi, prima casă a comandantului (viitorul Generalat nou), Cancelaria de război, Farmacia militară, Cazarma Transilvania, magazia de pulbere din curtea acesteia și Bastionul Proviantului, ulterior Bastionul Maria Theresia.

↑
Fig. 3. Extras dintr-un proiect de fortificare din 1730, care înfățișează țesutul urban medieval cu noile inserții: Generalatul (B), Cazarma Transilvania (G) și Farmacia militară (D) (*Plan von der Festung Temeswar*). Biblioteca Națională Széchényi. Disponibil la: https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/738

[1] Nota editorului: Ludovic al XIV-lea (5 septembrie 1638, Saint-Germain-en-Laye(d), Île-de-France, Franța – 1 septembrie 1715, Versailles, Île-de-France, Franța), regele Franței și al Navarei. A condus Franța timp de 72 de ani, având una dintre cele mai lungi domnii din istoria europeană. Supranumit Regele Soare (Le Roi Soleil) sau Ludovic cel Mare.

Conform regulamentului de construire al lui Mercy din 1728, toate imobilele din Cetate trebuiau să fie construite din cărămidă, cu bolți masive la parter, fiind interzise construcțiile din lemn, în special hornurile, pentru a preveni incendiile și a proteja de bombardamente (Hirsch, 2021, p. 122). În plus, casele din imediata proximitate a curtinelor erau limitate la regim de înălțime parter, pentru a le proteja și pentru a reduce vizibilitatea civililor asupra centurii de fortificare (Opriș, 1987, p. 61).

Cetatea, ale cărei fortificații aveau o lățime medie de 585 metri (Glăvan, 2013, p. 422), a impus existența unei esplanade de 949 metri, unde orice construcție sau vegetație era interzisă pentru a menține vizibilitatea perimetrală, împingând la o distanță de aproape doi kilometri noile suburbii construite de centrul orașului.

Cele trei porți ale orașului dădeau în trei piațete de intrare în oraș, fiecare dintre ele fiind dominată de o cazarmă, cu rolul de a controla accesul în oraș și de a avea permanent ample resurse umane în zonele cele mai vulnerabile ale incintei (Born, 2023, p. 101). Simultan cu aceste clădiri se ridica și masiva cetate cu nouă bastioane, cu trei inele concentrice de fortificație, având trei porți și un sistem complex compus din mai multe ecluze, prin care apa canalului Bega putea inunda șanțurile cetății.

Construcția cetății

Deși, imediat după asediu, au fost reparate zidurile otomane de inginerul hidrolog André La Casse (Szentmiklosi, 2013, p. 211), iar un nou ravelin a fost construit pentru a proteja sudul Palăncii Mici (Opriș, 1987, p. 39), cetatea bastionară a început să fie construită doar mai târziu.

Șantierul cetății a fost inaugurat solemn de iezuiți, odată cu așezarea pietrei de fundație la 25 aprilie 1723 (Preyer, 1995, p. 191), probabil la reparatia unui bastion mai vechi din nordul cetății, redenumit "Ignațiu" (informație primită de la domnul dr. arh Mihai Opriș, care a consultat jurnalul iezuiților în original). Construcția propriu-zisă a început însă aproape un deceniu mai târziu, în 1732, și a avansat rapid: Bastionul Proviantului (ulterior Maria Theresia) a fost finalizat în anii 1733–1734, iar până în 1738–1740 prima incintă era în mare parte terminată, în timp ce a doua, cuprinzând ravelinele și contragardele, se afla deja în faza de fundație și execuție.

Fig. 4. Planul-raport din 1732, înfățișând escarpa ridicată incomplet până la cota 0 a orașului și proiectul de fortificare a „orașului Ecaterinei". Biblioteca Națională a Austriei. Disponibil la: http://data.onb.ac.at/rec/AC04578901

În această perioadă incipientă a șantierului de fortificații sunt cunoscute numele mai multor ingineri implicați în construcția efectivă a cetății: André La Cass, Kyburg, Monfange, Montharm, Rossi și Herbsmayer, aflați sub comanda guvernatorului Mercy (Szekely, 2017, p. 21). De altfel, Cetatea Timișoarei forma încă din 1726 propriii săi ingineri militari, odată cu inițiativa lui Augustin Haller von Hallerstein de a preda inginerie militară și hidraulică pentru ofițerii aspiranți în noua școală a iezuiților (Born, 2023, p. 102). Rolul iezuiților ca protectori și promotori ai artei fortificației nu este singular în cazul Timișoarei, ordinul fiind frecvent implicat, la nivel european, atât în proiectarea fortificațiilor, cât și în formarea inginerilor (De Lucca, 2012, p. 1).

Amânarea începerii lucrărilor se datorează masivelor lucrări hidrotehnice de desecare și canalizare a sistemului Timiș-Bega, necesare inundării corecte a șanțurilor viitoarei cetăți (Opriș, 2007, p. 70). Înainte de amenajarea pe traseul actual al canalului Bega în 1764–1765 sub conducerea locotenentului major inginer Christian Altinger (Opriș, 2007, pp. 82-83), principalul debit de apă curgea prin șanțurile cetății, ducând atât la degradarea continuă a zidăriei fortificațiilor, cât și la un climat general nesănătos, cauzat de umezeală și apă stagnantă, mai ales având în vedere deversarea canalizărilor orașului în șanțul cetății (Bozac, 2006, p. 561), terenul mlăștinos și surplusul de apă influențând grav cetatea, a cărei primă incintă se scufundase până în 1849 atât de mult, încât tirul de pe bastioane putea pune în pericol apărătorii din cea de-a doua incintă (Rudolf Gräf, 2008, p. 101).

Progresând de-a lungul anilor 1750, când au început să fie adăugați cleștii ce protejau curtina principală, iar ultimele construcții din esplanadă au fost demolate, precum Sf. Ecaterina veche și cazărmile de cavalerie în 1757 (Medeleț 2015, p. 97), șantierul cetății a fost condus, între 1747 și 1750, de Caspar Dißl. Caspar Dißl, Dissl sau Dissel[2] (având grafii alternative) s-a născut în 1694, în Neisse, Silezia (azi Nysa, în Polonia), dobândindu-și cetățenia timișoreană în 4 august 1722, la vârsta de 28 de ani, când registrul cetățenilor îl consemnează ca „maistru zidar imperial" (Hirsch, 2021, p. 279). Între 1722 și 1731, el activează ca antreprenor privat în construcții, urmând a intra în armată în 1731 ca locotenent inginer (Opriș, 2007, p. 82), avansând în rang ca inginer căpitan în 1733, cu un salariu de 75 de florini pe lună (echivalent în putere de cumpărare cu aproximativ 1.500–2.300 euro pe lună în 2025), până la locotenent colonel inginer, rang cu care a condus, între 1747–1751, șantierul cetății ca șef al serviciului de fortificații. Caspar Dissel deținea, în biblioteca personală, o lucrare scrisă de Sébastien Le Prestre de Vauban și o alta dedicată celebrului inginer francez (Opriș, 2007, p. 82), fapt care dovedește legătura directă a uneia dintre cele mai îndepărtate provincii ale Europei civilizate cu centrul său cultural.

Cel ce a preluat conducerea serviciului de fortificații, între 1753–1767, a fost inginerul maior J.K. von Stockhausen, ajuns colonel până în 1764 (Opriș, 2007, p. 82).

În 1758, planul raport al stadiului fortificațiilor arată că mare parte din glacisul sectorului sud-vestic, drumul acoperit din sectoarele sudice și nordice, precum și toată anvelopa exterioară sud-vestică și contragardele IV, V, VI și VII de pe același sector erau încă neconstruite. În plus, în acel an stăvilarul din actuala zonă a Pieței 700 era încă neterminat iar canalul său de deversare, nesăpat.

În jurul anului 1761 fortificațiile Timișoarei sunt practic finalizate (Opris, 2007, p. 82), restul de intervenții după acest an fiind reparații sau adăugiri. Ultimele elemente de fortificație adăugate, în jurul anului 1788, au fost cele două reduite în W, de pe ravelinul VIII și IX, cel de pe ravelinul VIII fiind conservat parțial pe actuala Calea Alexandru Ioan Cuza.

Cetatea Timișoarei, în concluzie, a fost realizată într-un sistem care nu poate fi încadrat cu ușurință nici sub influența exclusivă a „sistemului Pagan", nici a „sistemelor Vauban". Noțiunea de „sistem" era, de altfel, respinsă chiar de Vauban, care o considera rigidă și dăunătoare ingeniozității și adaptabilității la context – calități indispensabile unei fortificări de succes (Lepage, 2009,

[2] Nota editorului: în publicațiile de specialitate și în literatura recentă, numele inginerului militar apare sub mai multe forme: *Dissel*, *Dissl* sau *Dißl*. Conform uzanței generale adoptate în studiile contemporane, am utilizat forma Dissel pe tot parcursul prezentului volum. Formele alternative sunt consemnate în sursele istorice, inclusiv în *Registrum Civium* al Timișoarei, unde apare varianta *Dissl* (forma austriacă). Alegerea formei *Dissel* reflectă atât consistența editorială, cât și forma germană frecvent întâlnită în documentele secundare.

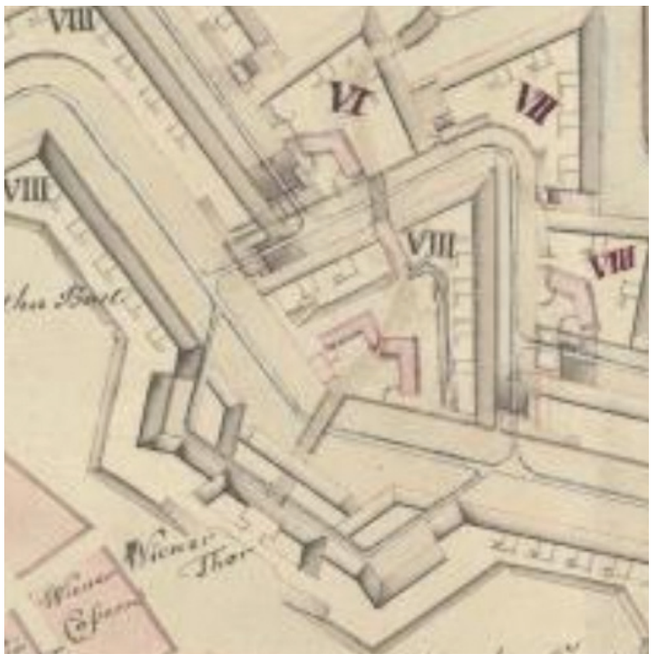
p. 73). Inginerii secolului al XVIII-lea nu lucrau într-o logică purist a unui singur sistem de fortificare, ci utilizau, în funcție de context, necesități și accesul la surse, elemente și principii enunțate în diferite tratate. Trăsăturile hibride ale cetății se reflectă în amestecul tipologic al flancurilor bastioanelor – de la flancuri etajate, de tip Pagan, la flancuri arcuite sau fără urechi, specifice sistemului Vauban I – precum și în prezența anvelopelor, necaracteristice fortificațiilor secolului al XVII-lea (Opriș, 2007, p. 74).

În forma sa din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cetatea era alcătuită dintr-o incintă cu nouă bastioane de tipologii diferite: de la bastioane deschise, fără urechi (precum bastionul IV), la bastioane deschise cu urechi (VI, VII, VIII, IX), bastioane deschise cu un flanc simplu și unul prevăzut cu ureche (III, V), precum și două cazuri particulare — bastionul I, plasat izolat în șanț și conectat printr-un pod de curtină, și bastionul închis Maria Theresia. Trei dintre acestea (I, VI, IX) prezentau flancuri pe două niveluri, în maniera lui Pagan, iar unul singur (bastionul III) avea flancuri arcuite, specifice sistemului Vauban. Dintre ele, bastioanele V (al castelului) și VI (Mercy) erau dotate cu contramine pe fața interioară a escarpelor — camere boltite accesibile prin tunele, ce puteau fi umplute cu explozibil pentru a distruge bastionul în cazul pierderii sale. În plus, planurile subterane ale orașului indică existența unei fântâni amplasate într-o sală boltită în remblaiul bastionului VI, situație similară celei întâlnite în poterna dintre bastioanele Sf. Mihail și Carol din cetatea bastionară Alba Iulia. Toate bastioanele, cu excepția celor I, II, IV, VIII și IX, aveau propria mică magazie de pulbere, amenajată într-o sală situată în spatele unuia dintre flancuri, prevăzută cu aerisiri șicanate și porți de închidere față de restul cazematelor.

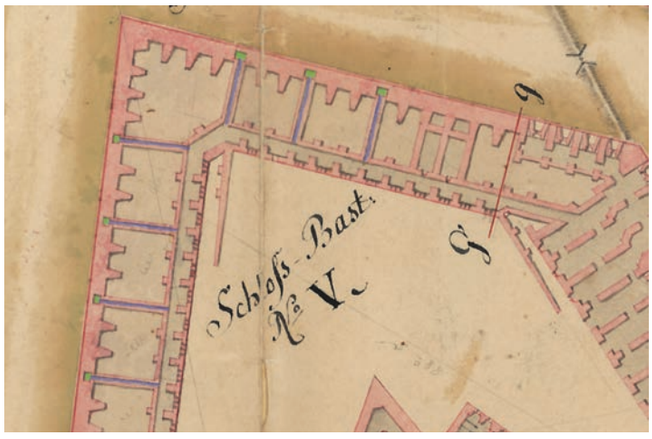
În forma sa din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cetatea era alcătuită dintr-o incintă cu nouă bastioane de tipologii diferite: de la bastioane deschise, fără urechi (precum bastionul IV), la bastioane deschise cu urechi (VI, VII, VIII, IX), bastioane deschise cu un flanc simplu și unul prevăzut cu ureche (III, V), precum și două cazuri particulare — bastionul I, plasat izolat în șanț și conectat printr-un pod de curtină, și bastionul închis Maria Theresia. Trei dintre acestea (I, VI, IX) prezentau flancuri pe două niveluri, în maniera lui Pagan, iar unul singur (bastionul III) avea flancuri arcuite, specifice sistemului Vauban. Dintre ele, bastioanele V (al castelului) și VI (Mercy) erau dotate cu contramine pe fața interioară a escarpelor — camere boltite accesibile prin tunele, ce puteau fi umplute cu explozibil pentru a distruge bastionul în cazul pierderii sale. În plus, planurile subterane ale orașului indică existența unei fântâni amplasate într-o sală boltită în remblaiul bastionului VI, situație similară celei întâlnite în poterna dintre bastioanele Sf. Mihail și Carol din cetatea bastionară Alba Iulia. Toate bastioanele, cu excepția celor I, II, IV, VIII și IX, aveau propria mică magazie de pulbere, amenajată într-o sală situată în spatele unuia dintre flancuri, prevăzută cu aerisiri șicanate și porți de închidere față de restul cazematelor.

Spațiile interioare ale bastioanelor aveau funcțiuni variate: trei dintre acestea adăposteau magazii de pulbere (III, IV, VII) — una fiind conservată astăzi ca Biserica Militară din Piața 700 —, două găzduiau grădini ornamentale, iar una proteja cazarma de artilerie, vechiul castel.

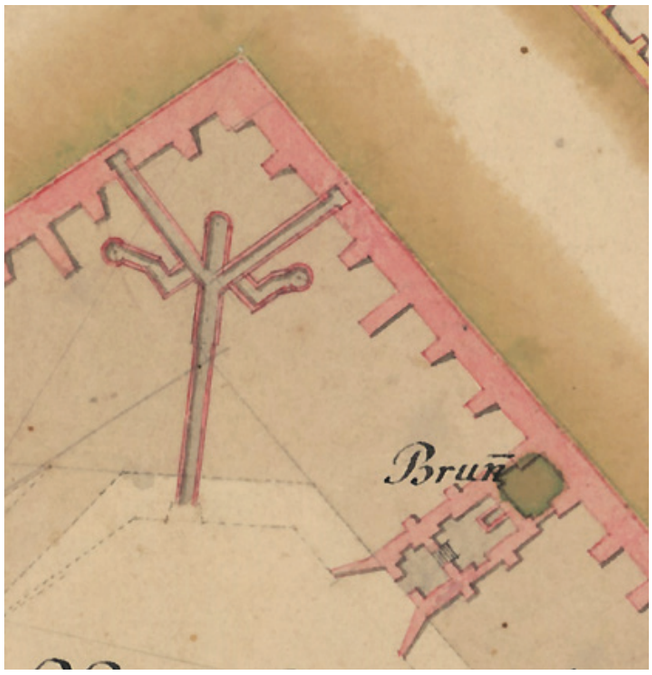
Un caz absolut unic îl reprezintă bastionul Maria Theresia, singurul păstrat până astăzi. Construit ca proviant al cetății, acesta putea depozita aproximativ 2.800 de tone de făină, dispunea de câte cinci cuptoare de pâine în fiecare flanc și era singurul bastion închis spre oraș (Hirsch, 2021, p. 123). În forma sa inițială, datând din 1732, planul complet cazematat — unic în Timișoara — arată că bastionul era prevăzut cu ambrazuri pentru tunuri și muschete orientate atât spre exterior, cât și spre oraș, inclusiv spre curtea interioară; o parte dintre aceste ambrazuri se păstrează și astăzi în corpul actual al Muzeului Național al Banatului. Între corpul

↑
Fig. 5. Prima atestare a reduitului în „W”, detaliu din planul din 1788, Arhivele Naționale ale Austriei, https://www.archivinformationssystem.at/deta Prima atestare a reduitului în „W”. Detaliu din planul din 1788. Arhivele Naționale ale Austriei. Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=7089464 il.aspx?ID=7089464

↑
Fig. 6. Bastionul V (al castelului), cu contraminele din escarpă (verde) și tunelurile de acces prin rambleu (albastru). Extras din *Souterainplan der Festung Temesvár*. Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2237817

↑
Fig. 7. Contraminele (stânga) și fântâna (dreapta) din rambleul bastionului VI. Extras din *Souterainplan der Festung Temesvár.* Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2237817

posterior al bastionului și interiorul orașului se afla un șanț inundat, traversat de un pod rabatabil.

Această formă unică demonstrează că bastionul îndeplinea rolul unei veritabile citadele în sistemul fortificațiilor timișorene – un ultim refugiu autonom, conceput atât împotriva asediatorilor, cât și a eventualelor răscoale interne (Lepage, 2009, p. 122). Modelul său se regăsește în cetățile construite de Vauban la Gravelines, Landau, Besançon și Lille (Lepage, 2009, pp. 84–85). Un proiect din 1739 prevedea transformarea Castelului Huniade într-o citadelă de același tip, însă acesta a fost abandonat. Până în 1781, bastionul a fost extins cu încă o travee de cazemate spre curtea interioară, modificare care a dus la eliminarea ambrazurilor originale dinspre curte – câteva dintre acestea pot fi totuși identificate astăzi prin particularitățile de țesere a cărămizilor vizibile în pasajul auto deschis în perioada socialistă. Până în prezent, bastionul Maria Theresia rămâne singurul cu asemenea trăsături particulare identificat pe teritoriul actual al României.

Dintre cele nouă sectoare de curtină dintre bastioane, trei erau prevăzute cu porțile principale ale orașului – ale Vienei, Petrovaradinului și Transilvaniei – iar alte trei includeau poterne, porți secundare care făceau legătura cu ravelinele anvelopei. Cu excepția a trei sectoare, dintre care cel al Porții Petrovaradinului era cel mai semnificativ, toate curtinele erau dotate cu cleşti (*tenailles*) menite să sporească capacitatea de apărare.

←
Fig. 8. Magazia interioară de pulbere (verde) a bastionului VII, astăzi parte din Berăria 700. Extras din *Souterainplan der Festung Temesvár*. Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2237817

↑
Fig. 9. Flancul nordic al bastionului Theresia, cu ambrazurile și cuptoarele de pâine. Extras din **Souterainplan der Festung Temesvár.** Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2237817

↑
Fig. 10. Poarta Petrovaradinului dinspre exterior, cu clădirea teatrului în fundal. Carte poștală din colecția dr. arh. Mihai Opriș.

↑
Fig. 11. Poarta Vienei, vedere dinspre exterior, cu fațada originală. Sursă: Muzeul Militar Central București.

Cele trei porți aveau, pe lângă rolul militar evident prin sistemele defensive integrate, și o funcție de reprezentare. Fiecare poartă era alcătuită dintr-un acces carosabil central și unul sau două accese pietonale laterale, închizându-se cu un pod batant peste șanț și o hersă (poartă culisantă vertical). Gangul interior era prevăzut cu ambrazuri de tragere, transformând poarta într-o veritabilă capcană pentru inamici. Funcția de reprezentare este cea mai evidentă în cazul Porții Vienei, care asigura accesul dinspre nord către Piața Domului. Fațada sa exterioară, organizată în trei travee – dintre care una oarbă – evocă structura unui arc de triumf: deschiderea centrală este flancată de două panoplii din fontă, cu platoșă și coif, într-o abundență de arme și simboluri ale armatei victorioase. Fațada interioară este și mai bogat decorată, fiind împărțită în cinci travee cu arcaturi separate de pilaștri dubli. Exuberanța stilului baroc se manifestă plenar pe această fațadă: cheile de boltă supradimensionate sunt decorate cu mascaroni sau cu un cartuș masiv susținut de putti deasupra deschiderii centrale, flancate de panoplii cu armuri și arme modelate în ipsos, în altorelief; deasupra, metopele frizei dorice sunt ornate cu seturi de arme încrucișate. Toate aceste elemente constituie un veritabil exercițiu de retorică plastică barocă, menit să exprime virtuțile militare ale Imperiului Habsburgic și gloria armatei sale.

↑
Fig. 12. Poarta Lugojului, fotografiată dinspre exterior, cu deschiderea pentru tramvai vizibilă în stânga, 1915. Fototeca Fortepan. Disponibil la: https://fortepan.hu/hu/photos/?id=9502

Lucrările exterioare erau dispuse în două anvelope concentrice în jurul incintei principale, separate de un șanț uscat, dar inundabil prin intermediul a două stăvilare. Anvelopa interioară era alcătuită din opt raveline – bastioane auxiliare, mai joase – care protejau curtinele incintei, fiind conectate prin nouă contragarde ce apărau bastioanele. Dintre cele opt raveline, doar două erau prevăzute inițial cu un reduit, iar alte două, în formă de bonnet de prêtre (mitră episcopală, în formă de „W”), au fost adăugate la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Aripa nordică a unuia dintre aceste reduite se păstrează și astăzi pe Calea Alexandru Ioan Cuza.

↑
Fig. 13. Vedere dinspre nord a orașului în 1852, cu anvelopele exterioare vizibile în plan secund. Arhivele Naționale ale Austriei. Disponibil la: https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=7094783

Anvelopa exterioară era alcătuită dintr-o succesiune de redanuri simple sau triple, conectate prin contragarde. O parte dintre aceste redanuri au fost ulterior fragmentate în trei segmente distincte prin săparea unor noi șanțuri, în secolul al XIX-lea. Fortificațiile exterioare se încheiau cu drumul acoperit, punctat de piețe de arme ocazionale, urmat de glacis, care se prelungea spre esplanadă.

↑
Fig. 14. Vedere dinspre sud a orașului, cca. 1840. În *Temeschburg – Temesvár – Timişoara. Eine südosteuropäische Stadt im Zeitenwandel* (1994, p. 213).

Toate fortificațiile menționate au fost construite din zidărie de cărămidă, ranforsată și ornamentată la colțuri, ambrazuri, portale, precum și la cordonul și tablette-ul (brâul superior și coronamentul) zidurilor, cu piatră de gresie galbenă. Fundațiile erau realizate fie din piloți de lemn scufundați în solul mlăștinos și acoperiți cu podine din grinzi de lemn, pe care s-a ridicat zidăria – fapt atestat atât de proiectele istorice, cât și de cercetările arheologice contemporane –, fie din platforme de lemn așezate direct pe straturi argiloase, sau chiar din zidărie așezată direct pe solul de fundare (Szentmiklosi, 2013, pp. 213–215).

Cazarma Serviciului de Fortificații

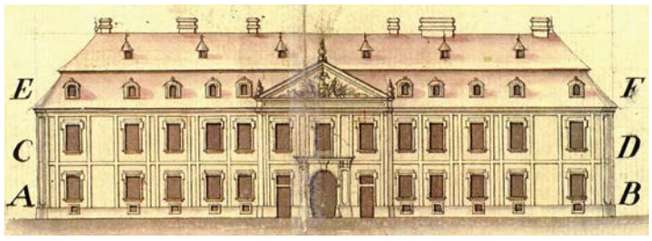
Întregul șantier de construcție al cetății, precum și oamenii care au lucrat la el, au definit în mod esențial orașul prin activitatea febrilă desfășurată între anii 1732 și 1766. Acest amplu proces a fost coordonat, conceput și adăpostit de masiva cazarmă a Serviciului de Fortificație – o clădire monumentală situată aproximativ pe locul actualului Hotel Timișoara din Piața Victoriei și al Timișoara Convention Center, aripa sa principală ocupând spațiul actualei parcări accesibile din strada Sf. Ioan. Proiectată de Le Fevre și construită între 1743–1744 (Szekely, 2017, p. 26), cazarma Serviciului de Fortificație funcționa ca un centru multifuncțional: adăpostea conducerea instituției, inginerii militari, funcționarii și meșterii implicați în construcția cetății, dar și birouri, depozite, ateliere și toate anexele necesare activității personalului. Clădirea a fost demolată înainte de anul 1873 (Opriș, 1987, p. 63).

Conducerea militară și Statul Major

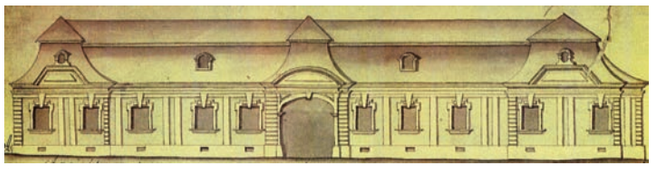
Până la separarea administrației civile de cea militară, realizată prin decretul Mariei Theresia din anul 1751 (Feneșan, 1997, p. 71), întreaga provincie a Banatului era condusă de un guvernator militar, primul fiind Claude Florimund de Mercy.

Spațiul central al acestui univers militar era Piața Paradei – actuala Piața Libertății – un loc înconjurat de principalele clădiri ale administrației militare: Casa Comandantului cetății, Palatul Generalatului Suprem al Banatului, Casa de Expediții – instituție militară care arhiva și transmitea documente către autoritățile vieneze –, Cancelaria Militară de Campanie, Cazarma Gărzii Militare și farmacia militară (Griselini, 2020, p. 125).

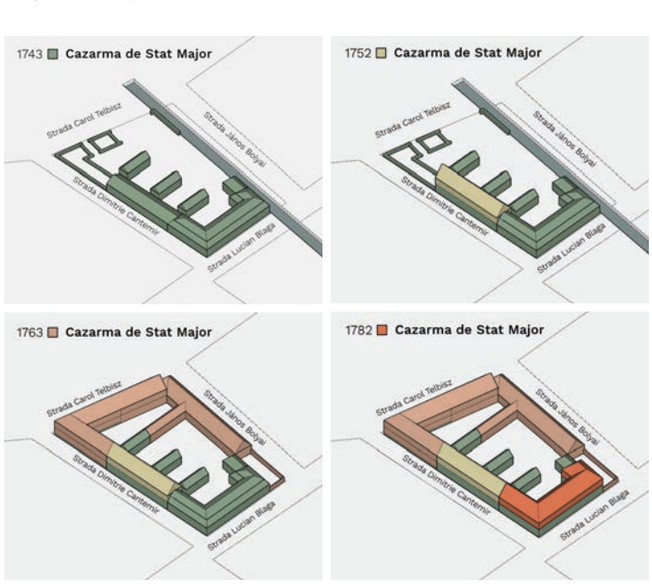
Tot în Piața Libertății, la colțul sud-estic, a fost construită între anii 1742–1743, după proiectul lui Le Fevre, Cazarma Statului Major. Această clădire de proporții impresionante, care există și astăzi într-o formă modificată, se înscrie între actualele străzi Lucian Blaga, János Bolyai, Carol Telbisz și Dimitrie Cantemir. Construită pentru a găzdui ofițerii de rang înalt și conducerea militară a orașului, cazarma a fost concepută de la început ca un complex masiv, cu depozite în curte, grajduri, remize și locuințe. În 1743, au fost puse fundațiile aripii de nord-est, ridicată însă abia în 1763, conform planurilor de arhivă. Planurile orașului din 1752 indică faptul că în clădire locuiau maiorul orașului, un asesor al tribunalului provincial, un registrator al cancelariei administrației provinciale, medicul Statului Major, medicul inspector provincial și alți membri ai corpului ofițeresc (Opriș, 2007, p. 64). În 1788, cazarma găzduia și „translatori orientaliști” (vorbitori de limbă turcă), indispensabili în războiul început în acel an.

↑
Fig. 15. Fațada originală a Generalatului, sec. XVIII. Sursă: Muzeul Militar Central București.

↑
Fig. 16. Fațada principală construită în 1743, spre actuala stradă Lucian Blaga. Sursă: Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale.

↑
Fig. 17. Reconstituirea etapelor de evoluție a Cazarmei de Stat Major, 1743–1782.

La baza funcționării armatei extrem de descentralizate a secolului al XVIII-lea se afla regimentul – o unitate militară compusă din aproximativ 2.000–3.000 de oameni (Hochedlinger, 2003, p. 111) –, care beneficia de un grad ridicat de autonomie: își recruta proprii soldați, își stabilea culorile distinctive aplicate uniformelor universale de lână alb-natur (nevopsită) și funcționa ca un veritabil micro-univers. Conducătorul absolut al acestui mic univers era *Oberst-ul* (colonelul-proprietar), care deținea jurisdicție și autoritate penală asupra membrilor regimentului, avea dreptul de a numi ofițeri, de a le permite căsătoria, de a aproba permisii, de a stabili regulamentul intern și uniformele, precum și de a fi unic moștenitor al ofițerilor care mureau fără succesori (Hochedlinger, 2003, pp. 120–121).

Statul Major timișorean era alcătuit din toate rangurile de ofițeri, cel mai înalt fiind cel al Generalului Comandant al Banatului – conducătorul militar al întregii provincii. Pe locul al doilea se afla comandantul cetății Timișoara, care îndeplinea și rolul de locțiitor al generalului, urmat de comisarul-șef de război, de funcționarii militari, de maiorul orașului și de numeroși alți funcționari: auditori, grefieri, conțopiști, translatori etc. Fiecare regiment avea, la rândul său, un colonel, un locotenent-colonel, un maior, un ofițer administrator, un adjutant, un locotenent și un căpitan de stat major (Hirsch, 2021, pp. 85–86).

Ofițerii imperiali din această perioadă se remarcau printr-o diversitate socială și etnică remarcabilă, de la nivelurile superioare până la cele inferioare ale ierarhiei. Între anii 1660 și 1737, dintre cei 15 comandanți supremi numiți (Generalleutnanten), niciunul nu provenea din ținuturile ereditare germane; o parte importantă dintre ei erau italieni, francezi, scoțieni sau irlandezi. Această preferință a armatei imperiale pentru alogeni făcea parte dintr-o strategie de fidelizare a corpului militar față de Împărat, evitând astfel posibilele conflicte de interese pe care aristocrații locali le-ar fi putut manifesta (Hochedlinger, 2003, p. 119). În jurul anului 1700, aproape 80% dintre ofițerii inferiori de infanterie și 75% dintre cei de cavalerie nu dețineau titluri nobiliare, fiind promovați pe criterii de merit. Erau preferați ofițerii catolici, deși se făceau concesii pentru merite excepționale (Hochedlinger, 2003, p. 140), precum și bărbații necăsătoriți; după 1750, ofițerii care doreau să se căsătorească trebuiau să plătească o sumă echivalentă cu solda pe câțiva ani pentru întreținerea unei posibile văduve (Hochedlinger, 2003, p. 137).

Rolul lor reprezentativ se reflecta și în relația strânsă cu autoritățile ecleziastice, evidențiată de participarea la procesiunile iezuite (Hirsch, 2021, p. 87). La sărbătoarea Corpus Christi (*Fronleichnam*), baldachinul și făcliile erau purtate de ofițeri – patru căpitani și șase stegari –, în timp ce superiori precum von Traun sau Engelshofen luau parte la procesiune cu lumânări aprinse. La final, două companii de grenadieri trăgeau salve de muschetă (Hirsch, 2021, pp. 187–188). Deși în armată erau tolerați și ofițeri sau soldați de alte confesiuni, toți erau obligați să participe la riturile catolice zilnice și la cele de sărbătoare; în plus, un colonel protestant nu putea numi capelan decât un preot catolic, de obicei iezuit (Hochedlinger, 2003, p. 140).

↑
Fig. 18. Johann Graf Soro, comandantul cetății Timișoara (1767–1791), apoi general comandant al Banatului (1788–1805), în uniforma de Obristwachtmeister. Biblioteca Publică din New York. Disponibil la: https://digitalcollections.nypl.org/items/d3622cb0-c52f-012f-41a0-58d385a7bc34
Fig. 19. Ofițer de artilerie, cca. 1760. Biblioteca Publică din New York. Disponibil la: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-948e-a3d9-e040-e00a18064a99
Fig. 20. Ofițer de ingineri, 1778. Biblioteca Publică din New York. Disponibil la: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-9418-a3d9-e040-e00a18064a99
Fig. 21. Ofițer de cuirasieri (cavalerie grea), 1778. Biblioteca Publică din New York. Disponibil la: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-9497-a3d9-e040-e00a18064a99

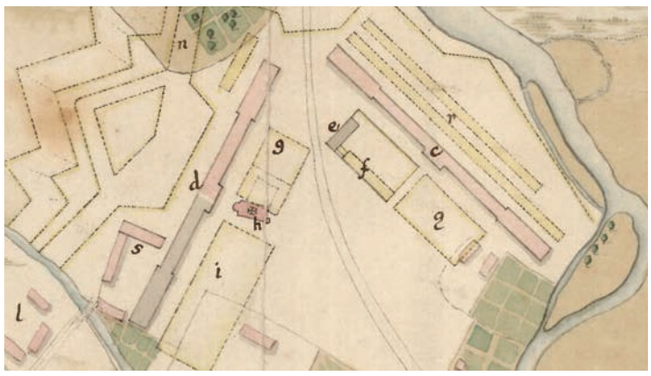
Soldatul de rând și viața sa

Recrutarea

Perioada de început a secolului al XVIII-lea se caracteriza printr-un sistem de recrutare haotic, teoretic bazat pe înscriere voluntară și contract individual (Bîrlea, 2015, p. 92). În practică însă, acest sistem funcționa adesea abuziv, în ciuda numeroaselor regulamente emise. Ofițerii recurgeau

la diverse stratageme pentru a-i determina pe tineri să se înroleze „voluntar”: îi ademeneau cu plata în avans, cu alcool sau cu compania femeilor de moravuri ușoare; unii ofițeri de infanterie se prezentau drept membri ai mult mai prestigioaselor regimente de cavalerie, iar alteori se apela pur și simplu la violență sau șantaj (Bîrlea, 2015, pp. 95–97).

Odată ajunși în regiment, recruții descopereau o disciplină extrem de dură, unde chiar și ofensele minore erau pedepsite fizic, de obicei prin bătaie. Ofițerii aveau dreptul de a lovi subofițerii (dar nu soldații), iar subofițerii puteau aplica pedepse corporale soldaților de rând – de pildă pentru injurii, îndepărtarea excesivă de tabără sau de coloana de marș, ori pentru nerespectarea ordinelor. Abaterile grave se sancționau prin trecerea printre rânduri, pedeapsa constând în baterea cu bețe de către camarazii aliniați, uneori până la moarte (Hochedlinger, 2003, p. 138). Lașitatea în luptă era pedepsită la fel de sever: există cazuri documentate în care regimente întregi care fugiseră au fost decimate ulterior, fiind spânzurat inclusiv colonelul (Hochedlinger, 2003, p. 139).

↑
Fig. 22. Primele cazărmi realizate în Timișoara, în apropierea Sf. Ecaterina, plan din 1722. În Opriș, *Timișoara: monografie urbanistică* (2007, p. 32).

Cazărmile, paradele, exercițiile

Problema adăpostirii numărului imens de militari pe care Timișoara îi găzduia – fie ca garnizoană permanentă, fie temporar, în timpul războaielor cu otomanii – a transformat construirea cazărmilor într-o chestiune de importanță majoră. Până la ridicarea primelor cazărmi, o parte dintre soldați au fost găzduiți, între anii 1716–1722, în vechile case turcești. În 1722 au fost finalizate primele clădiri destinate cazării trupelor: două corpuri dreptunghiulare, alungite, construite paralel, în apropierea bisericii medievale Sfânta Ecaterina, în zona actualului bulevard C. D. Loga. În timpul epidemiei de ciumă din 1738, acestea au servit drept lazaret (Hirsch, 2021, p. 82). Aceste construcții nu au reprezentat doar repere importante ale arhitecturii baroce militare, ci și fundalul central al vieții cotidiene a soldaților și ofițerilor cetății.

Cazarma Transilvania

Soluția permanentă pentru încartiruirea garnizoanei cetății a fost reprezentată de Cazarma Transilvania, o construcție masivă cu parter, etaj și mansardă, având o lungime de 483 de metri. Clădirea era dominată de un impunător turn de observare, înalt de 29 de metri, încununat cu vulturul bicefal imperial ce purta monograma împăratului Carol al VI-lea (Born, 2023, p. 101). Un lanternou similar, utilizat tot ca post de observare, se afla și pe coiful turnului bisericii mizericordienilor. Începută în anii 1726–1727, conform unei planșe de raport care prezintă doar un mic sector finalizat, Cazarma Transilvania a fost concepută inițial ca parte integrantă a curtinei cetății. Parterul era alcătuit din cazemate boltite, prevăzute cu ambrazuri de tun orientate spre exterior, către mlaștina pe malul căreia fusese ridicată construcția (Opriș, 2007, p. 46). O astfel de integrare a unei cazărmi în zidul de incintă nu era o inovație locală, soluții similare fiind folosite și de Vauban la Belfort și Montlouis (Lepage, 2010, p. 125).

O planșă de raport din 1729 o înfățișează deja cu turnul finalizat și cu aripile sudică și estică fundate (Opriș, 2007, p. 48). Deși autorul proiectului nu este cunoscut, există indicii solide că acesta ar fi fost inginerul militar elvețian Nicolas Doxat de Moraz, despre care se știe că a realizat un proiect pentru fortificațiile Timișoarei și că a locuit o perioadă în oraș (Born, 2023, pp. 100–101). În 1736, Doxat de Moraz deținea gradul de maior și funcția de director de construcții, fiind însărcinat cu edificarea fortului Elisabeta de pe insula Ada Kaleh, precum și a fortului și cazărmilor de la Mehadia (Stoica de Hațeg, 1981, pp. 172–173). Cazarma Transilvaniei adăpostea garnizoana cetății, având o capacitate de aproximativ zece companii de infanterie, adică între 1000 și 1200 de oameni. La parter se aflau spații destinate grajdurilor, depozitelor, atelierelor și temnițelor (Hirsch, 2021, p. 83), iar curtea sa – amenajată pe locul unei foste mlaștini – a funcționat ca port al cetății până la desecarea acesteia, odată cu devierea cursului Begăi, între anii 1764–1765.

↑
Fig. 23. Turnul cazărmii în planșa de raport din 1729. Sursă: Muzeul Militar Central București.
Fig. 24. Vedere spre cazarmă din Piața Sf. Gheorghe, cca. 1830–1840. Sursă; Muzeului Național al Banatului.

↑
Fig. 25. Vedere aeriană cu cazarma, 1935. Disponibil la: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vedere_aeriana_Timisoara,_1935.jpg
Fig. 26. Turnul și fațada spre Piața Sf. Gheorghe. Carte poștală din colecția Mihai Opriș.

Definită de prezența Cazărmii Transilvaniei, analogă celei Württemberg din Belgrad (Born, 2023, p. 101), tipologia cazărmilor baroce din Timișoara se caracterizează prin dimensiuni masive și prin concentrarea unui număr mare de soldați sub același acoperiș – soluție care facilita controlul și menținerea disciplinei (Born, 2023, p. 110). Amplasarea lor strategică, în proximitatea porților cetății, permitea atât supravegherea circulației și mobilizarea rapidă spre posturile defensive, cât și distanțarea soldaților de zonele civile, reducând riscul conflictelor (Hirsch, 2021, p. 87).

Cazarma Vienei

Cazarma Vienei era o altă cazarmă de infanterie, amplasată în piațeta Porții Vienei, la nord de actuala Piață a Unirii. Aceasta era destinată încartiruirii a două companii de infanterie (circa 200–250 de soldați), provenite de obicei din regimentele maghiare, ilirice sau din unități aflate în tranzit prin oraș (Griselini, 2020, p. 124). Construită între anii 1752–1753, clădirea a fost ulterior extinsă în 1786, conform planurilor arhitecturale păstrate în arhive (Opriș, 1987, p. 65).